

THE GAME - HISTORICAL ASPECTS, CHARACTERISTICS AND DEVELOPMENT IN PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE

Dimona Yaneva

“Prof. D-r Assen Zlatarov” University – Burgas, Bulgaria, dimona_georgieva@dkps.uniburgas.bg

Abstract: The problem of children's play occupies a central place in the research of pedagogy, psychologists, sociologists, etc. A wide range of questions related to the essence of the play routine and its importance for the overall child development have been developed.

This article examines the historical origin of the game, its combination and development in pedagogical practice.

The article presents a theoretical overview of the essence and characteristic features of play in preschool age, where it is a dominant activity. Preschool education lays the foundations for lifelong learning. In the current normative framework for preschool education, it is stipulated that the kindergarten as an institution must provide play activities in all types of organization of preschool education. The pedagogical situation, which is the main form of pedagogical interaction, and through which the entire child's personality develops, must also take place through play.

An analysis is made of the different types of games that are used in preschool age, and which contribute to the development and cognitive needs of children and thanks to which a number of key competencies are developed. In all types of play, adolescent children use their experience to deal with specific situations, invoking their thinking, memory, imagination.

As a child's independent practice, play is also a powerful tool for increasing readiness for school. In primary school, the game, from a leading activity for children, turns into an accompanying, and later supporting the formation of the new activity - the educational one. In this period, the game continues to realize its great influence on the child's personality, but it becomes more concrete in terms of the overall intellectual development of the young student.

The importance of play and its development in elementary school is also presented. The different groups of games (educational, developmental, reproductive and diagnostic) that are used by students from 1.-4. class.

Keywords: children's play, pre-school age, primary school age, readiness for school

ИГРАТА - ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТИ, ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ И РАЗВИТИЕ В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Димона Янева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, dimona_georgieva@dkps.uniburgas.bg

Резюме: Проблемът за детската игра заема основно място в изследванията на педагози, психолози, социолози и др. Разработени са широк кръг от въпроси, които са свързани със същността на игровата дейност и нейното значение за цялостното детско развитие.

В настоящата статия се разглежда историческият произход на играта, използването и развитието ѝ в педагогическата практика.

Статията представя теоретичен преглед на същността и характерните особености на играта в предучилищна възраст, където тя е доминираща дейност. Предучилищното образование полага основите за учене през целия живот. В действащата нормативна уредба за предучилищното възпитание е заложено, че детската градина като институция, трябва да осигурява игрова дейност във всички видове организация на предучилищното образование. Чрез игра трябва да протича и педагогическата ситуация, която е основна форма на педагогическо взаимодействие, и чрез която се развива и цялостната детската личност.

Прави се анализ на различните видове игри, които се използват в предучилищна възраст, и които съдействат за развитието и познавателните потребности на децата, и благодарение на които се развиват редица ключови компетентности. Във всички видове игри, подрастващите деца използват своя опит, за да се справят с конкретни ситуации, позовавайки се на своето мислене, памет, въображение.

Като самостоятелна практика на детето играта е мощно средство и за повишаване готовността за училище. В началното училище играта, от водеща дейност за децата, се превръща в съпътстваща, а по-късно и подпомагаща формирането на новата дейност – учебната. В този период играта продължава да реализира голямото си влияние върху детската личност, но става по-конкретна по отношение на цялостното интелектуално развитие на малкия ученик.

Представя се значението на играта и развитието ѝ и в началното училище. Разглеждат се различните групи игри (образователни, развиващи, репродуктивни и диагностични), които намират приложение при учениците от 1.-4. клас.

Ключови думи: детската игра, предучилищна възраст, начална училищна възраст, готовност за училище

1. УВОД

Безспорен е фактът, че приоритетна цел на всяко общество е възпитанието, обучението и образованието на подрастващото поколение. Най-естественият начин за постигане на тази цел е малките деца и ученици да се развиват чрез играта, която трябва да бъде съобразена с възрастовите и индивидуални потребности на подрастващите.

2. ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ИГРАТА

Играта, разглеждана като вид човешка дейност, има своите исторически корени още от Древността (Древна Гърция). През този период детската игра се свързва с общото икономическо и социално развитие на обществото.

В средата на XVII век в Англия се откриват нови възможности за социално-политическото развитие на човечеството. В средата на същия век се предлага теорията на Джон Лок (1632-1704), която се опира на три твърдения, едно от които е свързано с това, че в процеса на възпитание на преден план трябва да се постави активната самодейност на децата, която е обусловена от индивидуалните им възможности и възрастовите им особености, но е насочвана и култивирана от възпитателя (Люлюшев, 1996).

Джон Лок твърди, че играта е свободна, привлекателна и разнообразна дейност, чрез която децата самостоятелно решават своите потребности. Целта на играта, според Лок, е самият процес на играене, в който децата имат близост до заобикалящата ги среда и могат свободно да проявят своята същност.

На по-късен етап от развитието на педагогиката, Фридрих Фрьобел (1782-1852), в своите теоретични постановки, поставя на централно място педагогическите възгледи на Песталоци за „елементарния метод“ на обучение.

Практическата си дейност Фрьобел насочва преди всичко към създаването на детска градина. Във фрьобеловата детска градина играта е заемала централно място при възпитанието и обучението на децата. Според него играта, ученето и трудът са едно неразделно жизнено цяло. Той оценява играта като господстваща сила и твърди, че играта е най-висшата степен в детското развитие (Люлюшев, 1996).

За разлика от фрьобеловата характеристика и придаване на значението на играта, К. Д. Ушински (1824-1870) посочва социалната значимост на играта, която формира поведението на децата. Ушински определя играта като самостоятелна и свободна дейност, която несъмнено има важно значение за цялостното развитие на личността.

Според различни теории през XIX и началото на XX век същността на игровата дейност се определя като безсъзнателна инстинктивна дейност. Представители на психологията, като Фройд например, свързват играта с компенсация на слабост и несамостоятелност (Петрова, 1977).

Във Франция развитието на предучилищното възпитание в края на XIX век и началото на XX век се свързва с името на Полина Кергомар (1838-1928). Основната ѝ критика по отношение на предучилищните заведения, е свързана с преждевременното обучение, на което са подложени децата. Критикува и несъобразените с възрастта им занимания, което пък от своя страна води до прекалена претовареност. Като най-значима дейност, чрез която трябва да се възпитават и обучават децата, тя определя играта.

Според Кергомар работата на детето е да играе. Тя сравнява играта със занаят за децата. Посочва играта като третата най-важна дейност за детето, след храненето и обличането.

Да се насърчава индивидуалността и самостоятелността чрез обучението не означава да се пренебрегват връзките с обществения живот и формирането на социални качества.

Мария Монтесори (1870-1952) твърди, че свободата на детето в предучилищна възраст и в начална училищна възраст се състои в това да му се дадат средства да се изгради като личност.

Организацията на дейностите, според нея, трябва да изхожда от идеята на свободата и дисциплината като едно цяло и от идеята за самосъздаването на детето чрез собствената му дейност (Люлюшев, 1996).

Една от най-разгърнатите хипотези за исторически произход на играта дава руският психолог Даниил Елконин (1904-1984). В своя труд „Психология на играта“ той разграничава три етапа, чрез които играта се проявява като присъща на детето дейност.

В първия етап, според автора, у детето не съществува потребност за игра. На този етап се проявяват първобитните етапи в развитието на човешката цивилизация, когато човешкият труд и оръдията на труда са примитивни, а благодарение на това се е давала възможност на човешките деца, от най-ранна детска възраст,

да се включват активно в труда на възрастните като техни помощници. На този етап децата имат относително ранна самостоятелност и са реално участници в труда на възрастните и у тях не се поражда нужда да пресъздават този труд в друга форма.

При втория етап, който определя Елконин, настъпва усложняване на труда и средствата, чрез който той се изпълнява. В този етап се появява необходимостта от предварителна подготовка за участие в труда на възрастните, а в процеса на самата подготовка за труд се усвояват оръдията на труда под ръководството на възрастните. В този процес Елконин открива три предпоставки, които на следващия етап водят до появата на детската игра, а именно:

- децата действат не с истинските оръдия, необходими за труда, а използват умалени подобия, които са изработени от възрастните;
- децата действат в условия, които са близки с условията на труда;
- децата подражават на действията на възрастните.

При третия етап децата се разпределят по групи, на базата на които се поражда ролева игра. В тази дейност те пресъздават труда на възрастните, като използват умалените подобия на оръдия за труд, които след като вече изпълняват обучаваща функция, се превръщат в първите детски играчки.

Елконин свързва историческия произход на детската игра с общото икономическо и социално развитие на човешкото общество, както и със средствата на труда и промяната на социалния статут на детето.

Според психолога, в играта могат да се отделят няколко компонента: сюжет, съдържание, игрова ситуация, игрови действия, роля и отношения. Определя ролята като основната единица на играта, която придава смисъл на действията и отношенията. Съдържанието се изразява чрез различни междуличностни отношения и събития, както и е пряко свързано със сюжета. Сюжетът, от своя страна, представлява заобикалящата децата действителност, която се пресъздава в играта. Сюжетите отразяват конкретни условия от живота на детето, а съдържанието им може да се изменя в зависимост от мотивите. Благодарение на игрите, според Елконин, най-добре могат да се пресъздават отношения, важни и значими за детето събития, могат да се създават нови реалности (Люлюшев, 1996).

3. ХАРАКТЕРНИ ОСОБЕНОСТИ И РАЗВИТИЕ НА ИГРАТА В ПРЕДУЧИЛИЩНА И НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Основната задача, която стои пред образователните институции е да подготвя подрастващите поколения за успешно включване в живота на възрастните, като в процеса на обучение и възпитание се придобиват редица ключови компетентности.

В предучилищна възраст, обучението се различава от всички други образователни етапи с това, че водещата дейност в процеса на педагогическо взаимодействие е играта (Георгиева, 2020).

Предучилищното образование полага основите за учене през целия живот, като осигурява физическото, познавателното, езиковото, духовно-нравственото, социалното, емоционалното и творческото развитие на децата.

За постигането на конкретни задачи, свързани с придобиването на компетенции е необходимо целенасочено педагогическо взаимодействие, което да бъде съобразено с нуждите на децата.

Основната форма на педагогическо взаимодействие, описана в Наредба №5 от 2016 г., е педагогическата ситуация, която обикновено протича под формата на игра.

Образователни направления, които са заложили в предучилищното образование са:

1. Български език и литература;
2. Математика;
3. Околен свят;
4. Изобразително изкуство;
5. Музика;
6. Конструирание и технологии;
7. Физическа култура.

Във всяко едно от изброените образователни направления, по чл. 30 от Наредба №5 от 2016 г., са включени теми за постигане на отделни компетентности като очаквани резултати от обучението на подрастващите деца.

От гледна точка на Педагогика на играта, играта се определя като феномен и особен вид дейност, благодарение на която се осъществява пълноценното развитие на децата (Велева, 2013).

Чрез играта детето развива своята психика, а от това зависи и бъдещият му успех по отношение на учебната дейност, трудовата дейност и взаимоотношенията му с хората. Когато детето играе, то развива своята личност.

Посредством игрите децата развиват и своята индивидуалност – формират характер си, усъвършенстват различни умения, придобиват житейски опит, изграждат начин на поведение и отношение с околната среда. В същото време чрез играта детето изгражда връзката си с другите хора, групи, общности. Чрез играта децата се научават да общуват.

Играта е пряко свързана с нравственото възпитание, защото правилата в игрите изискват от детето да възпроизвежда поведения и отношения, които отразяват най-положителните качества на хората.

Игровата практика провокира, стимулира и развива креативността, а със своята същност и специфични особености е предпоставка за успешната реализация в живота (Тодорова, 2019).

Видовете игри които се срещат в предучилищния период са:

- Игри с правила, в които се включват автодидактичните игри, подвижни игри, и музикални игри.
- Творчески игри, в които се включват сюжетно-ролеви игри, игри драматизация и строително-конструктивни игри.

Всички видове игри намират реално приложение в педагогическата практика и съдействат за развитието на познавателните потребности (Пирьов, 1971).

Чрез игрите децата постепенно осъзнават необходимостта от правила, които са необходими за собствените им действия, и които се свързват с определена игрова задача. Така се дефинират строително-конструктивните игри и игрите-драматизация като разновидност на сюжетно-ролевите игри (Василева, 2007).

Игрите драматизация, например, най-пряко формират естетическият усет у подрастващите. Чрез игрите драматизация и чрез строително-конструктивните игри се развиват и творческите способности.

Сюжетно-ролевите игри, от своя страна, са едни от най-важните игри в предучилищна възраст.

При тях най-съществен е сюжетът, който отразява човешките дейности и взаимоотношения. Чрез този вид игри децата се запознават с приетите норми на поведение. При първите игрови действия на детето, то пресъздава действителността, с която ежедневно се сблъсква, като например храненето, разхождането, обличането и т.н. Когато сферата на общуване се разшири извън семейството, чрез играта започват да се пресъздават различни социални функции, които са присъщи на професиите, но отново такива, с които детето има досег. Обогащването на знанията чрез образователните направления, които са заложили в детската градина, разширяват и тематиката на играта, тя придобива йерархична структура, съдържанието се обогатява с повече нравствени норми и социални взаимоотношения.

Следователно играта винаги трябва да се предшества от наблюдение и обсъждане на особеностите на обектите, които ще се претворяват в нея.

При игрите с правила мотивът на дейността продължава да е в игровия процес, а не е свързан пряко с крайния резултат. Осъзнаването на задачата, която се поставя в този вид игри се свързва със самооценката, а това е свързано с ясните и конкретни правила, на които детето трябва да подчини своите действия и поведение (Люлюшев, 1996).

От тук може да се съди, че от сюжетно-ролевата игра се развиват и всички останали видове игри, които доближават играта до продуктивните дейности.

Като самостоятелна практика на детето играта е мощно средство за всестранно развитие и подготовка за училище, а това е необходимо, защото след периода на предучилищното образование, децата се сблъскват със своята нова роля – тази на ученика. Те попадат в началното училище, където има нови правила, а играта вече не е съвсем водеща в тяхното ежедневие. Тя е изместена от урока, но също е важно да намира приложение при малките ученици. В този период играта продължава да реализира голямото си влияние върху детската личност, но става по-конкретна по отношение на цялостното интелектуално развитие на малкия ученик (Люлюшев, 1996), (Василева, 2007).

Ролята на играта в началното училище се използва, за да мотивира малките ученици да учат. В процеса на занимания, които са организирани под формата на игра се формират творческите способности на учениците. Те се научават да боравят с вече придобитите знания и да ги използват при решаването на реални житейски ситуации. Като една от главните цели на играта в начална училищна възраст може да се посочи положителната промяна на физическото и психологическото състояние на учениците.

Различните видове игрите в началното училище насърчава учениците и ги учи да работят в екип. Екипната работа, от своя страна, подпомага общуването между връстниците и обмяната на опит между тях, за да се достигне до общо решение и краен общ резултат. По време на самия процес, учениците в екипа дават положителна обратна информация, която е необходима за общото благо (Димитрова, 2018).

Всички видове игри в този период изпълняват следните задачи:

- Развиват способността на малките ученици да мислят самостоятелно и да се справят с поставените задачи без външна намеса.

- Подпомагат пълното усвояване на учебния материал по различните учебни предмети. Смята се, че игрите в началното училище, също както и в детската градина, трябва да бъдат приоритет при организирането на образователния процес за малки ученици. Игрите, използвани в началното училище се разделят на четири групи: образователни, развиващи, репродуктивни, диагностични. Посредством образователните (учебни) игри учениците откриват информация, която не са познавали до този момент, те са поставени в разбираема, близка до тях ситуация, която ги мотивира и провокира да действат. В тези видове игри, благодарение на активната им позиция, те учат с интерес, за да придобият конкретните знания (Димитрова, 2019). Формирането на умения за екипност още в периода на предучилищната възраст, допринася за прилагането им на по-късен етап от живота на децата (Димитрова, 2021). Репродуктивната игра, за разлика от учебната, подпомага да се усвои още по-добре вече изученият материал по различните учебни предмети. Чрез тези игри педагогът по-лесно може да открие пропуските на учениците, както и по-добре може да види кои знания са усвоени вече напълно. Независимо от типа, всяка игра има ясна структура и трябва да включва: ролята на играчите, съответните действията, които ще се изпълняват в играта и сюжета. За подобряване на образователния процес в начална училищна възраст се използват ролеви игри в урока и състезанието. Последният вариант служи за мотивация на малките ученици да научат колкото се може повече, защото всеки ученик се стреми да придобие повече знания, за да бъде най-добър. Ролеви игри развиват социалните умения. Причината тук да се представят отделно се корени във факта, че в специализираната литература те се интерпретират по различен начин от игрите в обучението и по-често се разглеждат едновременно с драматизациите и моделирането. С ролеви игри се развива и разбирането за социални роли. Те се разглеждат като форми на поведение и по този начин ученикът изучава и изгражда социалния си живот. Важно в този период е играта да се използва по такъв начин, че да не нарушава и да не прекъсва основният образователен процес в началното училище.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се каже, че играта е най-естествената дейност и най-важното нещо в света на децата. Тя възпитава, радва и изгражда подрастващите личности. Използването на играта гарантира добри резултати в работата на всеки педагог. Би било добре да се използва и личния пример, с професиите на родителите на децата, които след това могат да бъдат изиграни от тях и да бъдат въввлечени в живота, който ги заобикаля. Всички игри, освен да изпълняват обучителни и възпитателни цели, подсилват приятелското чувство у децата, сближават ги, насърчават работата в екип, учат ги на позитивизъм.

ЛИТЕРАТУРА

- Василева, Е. (2007). Детето в началното училище. София: Фараго.
- Велева, А. (2013). Педагогика на играта. Русе: Университетско издание.
- Георгиева, Г. (2020). Компетентностният подход като средство за развиване на математическите представи на децата от предучилищна възраст. Научно-практическа конференция, посветена на 80-годишнината от рождението на проф. Георги Бижков (стр. 102-112). София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски".
- Димитрова, К. (2018). Формиране на контекстни компетенции в предучилищна и начална училищна възраст - съвременни изследвания на проблема. Образование и технологии, 66-71.
- Димитрова, К. (2019). Модел за формиране на контекстни умения чрез познавателна математическа дейност в предучилищна възраст - приказни математически игри. Образование и технологии, 51-56.
- Димитрова, К. (2021). Модел за формиране на контекстни умения чрез познавателна математическа дейност в предучилищна възраст. Сборник статии и студии, 52-87.
- Люлюшев, М. (1996). История на педагогиката. София: Абагар.
- МОН. (03.06.2016 г.). НАРЕДБА № 5 за предучилищното образование. София.
- Петрова, Е. (1977). Предучилищна педагогика. София: Наука и изкуство.
- Пиръв, Г. (1971). Педагогическа психология. София: Наука и изкуства.
- Тодорова, М. (2019). Игрови модели за икономическо и финансово образование в детската градина. Бургас: Университет "Проф. д-р Асен Златаров".